

2007 06 15

Dnr 312-2006-2542

Regeringen
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Förslag till hantering av misstänkt vetenskaplig oredlighet

SUHF

Sveriges universitets-
och högskoleförbund
Rådmansgatan 72
113 60 Stockholm
Tel: 046-222 70 01

Vetenskapsrådet

Vetenskapsrådet
Regeringsgatan 56
103 78 Stockholm
Tel: 08-546 44 000

Förslag till hantering av misstänkt vetenskaplig oredlighet

Inom det nationella och internationella forskarsamhället finns en historiskt framvuxen uppfattning om vad god vetenskaplig sed är. Denna är kodifierad i ett antal generella och mer specifika forskningsetiska koder samtidigt som den är föremål för kontinuerlig diskussion och utveckling.

Det är en viktig uppgift för högskolan att slå vakt om och befrämja god vetenskaplig sed, t.ex. genom att i introduktionsprogram, utbildning och seminarier ta upp forskningsetiska frågor för att hålla kunskapen och medvetenheten om dessa vid liv. Centralt är att det i forskarutbildningen skall ingå utbildning i forskningsetik och grundläggande immaterialrätt. Frågan om god vetenskaplig sed måste vara en del av allt kvalitetsarbete inom högskolan.

Tyvärr förekommer ändå så grava avvikelser från god vetenskaplig sed att det måste betecknas som vetenskaplig oredlighet.

Det förslag som här läggs fram avgränsas till hantering av misstänkt vetenskaplig oredlighet inom den offentliga sektorn. Vetenskaplig oredlighet i den privata sektorn omfattas därmed inte av detta förslag. Fall som gäller forskning i samarbete mellan offentlig och privat sektor omfattas dock av förslaget, om den berörda forskaren är anställd i den offentliga sektorn. I annat fall gäller andra regler.

Två principer skall vara vägledande för hanteringen av ärenden om misstänkt vetenskaplig oredlighet. Den ena är att högskolor handlägger sådana ärenden under myndighetsansvar. Den andra är att det inte får finnas utrymme för misstankar från allmänheten om att det förekommer oredlighet i forskning eller om att oredlighet inte behandlas på ett korrekt sätt. Öppenhet och transparens är av grundläggande betydelse och uppnås genom tillämpning av offentlighetsprincipen, genom tydliga regler om ärendehandläggning samt genom en för alla berörda myndigheter gemensam definition av vetenskaplig oredlighet. Vårt förslag utgår från att alla högskolor ansluter sig till det regelverk för handläggning av ärenden om vetenskaplig oredlighet som beskrivs under nästa rubrik.

Sammanfattningsvis föreslår vi att högskolorna, i enlighet med vad som i dag gäller i olika föreskrifter, även i fortsättningen skall ha det grundläggande ansvaret för hanteringen av misstänkt vetenskaplig oredlighet. För att ytterligare förstärka förtroendet vid hanteringen av dessa frågor föreslår vi att regeringen därtill inrättar en fristående instans

som på begäran kan granska högskolornas hantering och själv genomföra utredningar.

Vi föreslår också en definition av vetenskaplig oredlighet som både högskolorna och den fristående instansen skall lägga till grund för sitt agerande. Vidare föreslår vi att vem som helst som misstänker vetenskaplig oredlighet kan göra en anmälan till den högskola där den berörda forskaren är verksam. Förslaget innefattar även organisation och handläggning av misstankar om vetenskaplig oredlighet, såväl inom den föreslagna fristående instansen som inom högskolorna.

Arbetsgivaren har ansvaret för att utreda och vidta åtgärder om misstankar mot en anställd om oredlighet uppkommer

I högskolelagen 1 kap 3 a § slås fast att vetenskapens trovärdighet och god forskningssed skall värnas i högskolornas verksamhet. Det innebär att högskolorna har ett ansvar att på olika sätt uppmärksamma brister. Sedan den 1 september 2006 har en ny paragraf (16 §) införts i högskoleförordningens (SFS 1993:100) första kapitel. Paragrafen lyder: *”En högskola som genom en anmälan eller på något annat sätt får kännedom om en misstanke om oredlighet i forskning, konstnärligt utvecklingsarbete eller annat utvecklingsarbete vid högskolan skall utreda misstankarna”*. Detta innebär att högskolan är skyldig att utreda misstankarna. Paragrafen ger dock varken vägledning om hur utredningen skall gå till eller någon definition eller tolkning av vad uttrycket ”oredlighet i forskning” står för.

Som förut är det en utgångspunkt för hantering av misstankar om oredlighet att det, när det gäller offentligt anställda, är arbetsgivaren som har ansvaret för att vidta åtgärder om en anställd åsidosätter sina skyldigheter i anställningen. Det är således alltid högskolan som arbetsgivare vilken, om så fordras, har att inleda ett disciplinärt förfarande och som kan besluta om disciplinpåföljd.

Vad är vetenskaplig oredlighet?

Det är viktigt att utredningar inom högskolesektorn om vetenskaplig oredlighet utgår från en gemensam definition. Denna måste vara densamma för såväl alla högskolor som den föreslagna fristående instansen.

Vi förordar följande definition:

Vetenskaplig oredlighet innefattar handlingar eller underlåtelser i samband med forskning, vilka leder till falska eller förvrängda forskningsresultat eller ger vilseledande uppgifter om en persons insats i forskningen.

Denna definition täcker in fabricering, förfalskning, plagiering vid såväl planering som genomförande och publicering av forskning, obehörigt användande av information given i förtroende samt obehörigt hävdande av författarskap.

För ansvar krävs att den vetenskapliga oredligheten begåtts uppsåtligen eller av grov oaktsamhet.

När praxis utvecklas bör hänsyn tas till utvecklingen inom det internationella forskarsamhället.

Vem kan anmäla?

En högskola har alltid ett eget ansvar att inleda en utredning även utan att en anmälan gjorts, om misstanke uppkommer mot någon verksam vid högskolan. Anmälan kan göras av den som upptäckt eller har starka indikationer på att vetenskaplig oredlighet förekommer.

En anmälare behöver inte vara direkt berörd. Detta innebär att den som har misstankar om vetenskaplig oredlighet, vem det än kan vara, har möjlighet att göra en anmälan. Anonyma anmälningar skall dock inte i sig leda till att ett utredningsförfarande inleds.

Anmälan skall göras till rektor på den högskola där den berörda forskaren arbetar.

Organisation och handläggning av utredningen på högskolan

Det är viktigt att utredningar genomförs på ett likartat sätt på alla högskolor. Det mindre troligt att alla högskolor kan förväntas bygga upp en egen organisation för oredlighetsärenden. Högskolor kan samarbeta eller eventuellt köpa en utredning av en högskola som har en etablerad organisation för ärenden av detta slag.

Alla högskolor ska ha en ordning för detta. I huvuddrag kan organisationen och handläggningen av ett ärende se ut på följande sätt. En för ändamålet särskild nämnd (oredlighetsnämnd) inrättas vid högskolan. Oredlighetsnämnden skall ha en fast ordförande och några fasta ledamöter, däribland en jurist och en erfaren forskare.

När ett ärende anmäls överlämnar rektor det till nämnden som gör en bedömning av om ärendet skall bli föremål för en fullständig utredning. Vid osäkerhet skall nämnden alltid utreda ärendet. Om en fullständig utredning genomförs skall minst två externa sakkunniga ingå i utredningen. Dessa bör ha vetenskaplig specialkompetens inom det område där den anmälda arbetar och/eller ha specialkompetens om forskareetik och god forskningssed i allmänhet.

De externa sakkunniga skall vara externa från den högskola där den anmälda är anställd. Oredlighetsnämnden utser och förordnar sakkunniga. Strävan bör vara att på sikt bygga upp en pool på nordisk bas att användas av alla nordiska organisationer som utreder ärenden av likartat slag. Skälet till att hämta sakkunniga även från de övriga nordiska länderna är den ofta storleksmässigt begränsade forskningsmiljön som finns inom flera ämnesområden i Sverige.

De sakkunniga ställer sitt gemensamma sakkunnigutlåtande till oredlighetsnämnden. De sakkunniga deltar dock inte i nämndens formulering av sitt utlåtande. Därefter bereder nämnden den anmälda tillfälle att ta del av utredningen och yttra sig över den.

Om rektor beslutar att vetenskaplig oredlighet inte förelegat, avslutas ärendet med ett friande beslut. Av beslutet skall framgå vilka skäl som legat till grund för beslutet.

Om rektor beslutar att vetenskaplig oredlighet förelegat handläggs ärendet antingen genom en skriftlig varning från rektor eller genom att det överlämnas till personalansvarsnämnd.

Om rektor bedömer att gärningen kan utgöra ett brott i anställningen görs i enlighet med lagen om offentlig anställning 22 § en åtalsanmälan.

Ett beslut om att en utredning skall inledas skall normalt fattas inom fyra veckor. En utredning skall normalt vara slutförd inom sex månader. Efter det att oredlighetsnämnden avslutat sin handläggning skall rektor fatta beslut inom högst tre veckor.

Fristående instans för utredning av vetenskaplig oredlighet

Vi föreslår att regeringen inrättar en fristående instans i kommittéform för granskning av högskolornas hantering av enskilda ärenden om vetenskaplig oredlighet. Även om kommittén med den konstruktion som föreslås får myndighetsstatus och således formellt sorterar under regeringen kan oberoendet garanteras genom att ledamöterna utses på det sätt som föreslås nedan. Verksamheten skall utvärderas efter en försöksperiod på förslagsvis fyra år.

Den instans vi föreslår, kan benämnas Oredlighetskommittén och skall vara sammansatt av fyra fasta ledamöter och en av regeringen utsedd ordförande. Ordföranden skall vara domarkompetent i Sverige och utöver juridisk kompetens också ha erfarenhet av svenska forskningsförhållanden och kunskap om arbete med forskningsetiska frågor. Av de fasta ledamöterna nomineras två av SUHF och två av Vetenskapsrådet. Ledamöterna utses av Vetenskapsrådet efter samråd med SUHF. Även suppleanter utses på samma sätt. De fasta ledamöterna skall företräda olika vetenskapsområden. Ledamöterna har en mandattid på tre år. Genom de fasta ledamöterna säkerställs kontinuitet i arbetet och bedömningarna. Det är också en fördel att bedömningarna inte enbart görs av företrädare för den aktuella forskningsdisciplinen. Liksom i den nämnd som utreder frågan på högskolan utses vid behov särskilda sakkunniga inom det ämnesområde som ärendet avser. Normalt sett hämtas även dessa från något nordiskt land. De ämnessakkunniga deltar inte i Oredlighetskommitténs beslut.

Anmälan till Oredlighetskommittén kan göras av den tidigare anmälaren, av den forskare som anmälts eller av rektor om önskemål finns om att få ett ärende prövat i särskild ordning.

Oredlighetskommittén har till uppgift att generellt följa nationell och internationell praxis samt föreslå förändringar och förtydliganden i det regelverk som högskolorna antagit. Högskolorna skall underrätta Oredlighetskommittén om beslut i ärenden om vetenskaplig oredlighet.

Oredlighetskommittén kan efter anmälan granska följande typer av fall:

- Högskolan har beslutat att inte genomföra någon utredning av ett anmält fall av vetenskaplig oredlighet.
- Högskolan har efter utredning beslutat att vetenskaplig oredlighet inte föreligger.

- Högskolan har efter utredning beslutat att vetenskaplig oredlighet föreligger men att ingen åtgärd utöver uttalandet i beslutet skall vidtas.
- Högskolan har efter utredning beslutat att det varit fråga om vetenskaplig oredlighet och rektor har fattat beslut om varning.

I samtliga dessa fall kan Oredlighetskommittén pröva om högskolan följt regelverket och antingen begära att högskolan tar upp ärendet till förnyad prövning eller välja att genomföra en egen utredning.

I de fall Oredlighetskommittén genomför en egen utredning avslutas ärendet med ett motiverat utlåtande om högskolans handläggning och dess beslut i ärendet. Beslutet innefattar ett ställningstagande till om kriterierna för vetenskaplig oredlighet är uppfyllda. Beslutet tillställs högskolan, anmälaren och den som anmälts. Beslut om eventuell påföljd är dock alltid, som tidigare framgått, arbetsgivarens ansvar.

Det bör slutligen understrykas att i de fall ett ärende anmälts av högskolan till åtal eller till personansvarsnämnd skall det inte finnas möjlighet för nämnden att behandla anmälningar i ärendet. I dessa fall tillämpas redan gällande föreskrifter avseende förfarande, sanktioner och rättsmedel.

Vi vill slutligen erinra om att en högskolas handläggning och beslut i här berörda ärenden kan bli föremål för granskning av Högskoleverket och av JO och JK.

För Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF)

Göran Bexell
Ordförande

För Vetenskapsrådet

Gunnel Gustafsson
Bitr gerereldirektör